Karl XI

Karl XI, född 24 november 1655, död 5 april 1697, var kung av Sverige från 1660 till sin död. Han regerade även från 1681 som hertig Karl I över Pfalz-Zweibrücken. Han var son till Karl X Gustav och Hedvig Eleonora av Holstein-Gottorp samt gift med Ulrika Eleonora av Danmark (1656–1693). De fick bland andra barnen Hedvig Sofia, Karl XII och Ulrika Eleonora.

Regeringstiden för Karl XI inleddes med skånska kriget mot framför allt Danmark, som efter stora ansträngningar avslutades utan betydande landavträdelser. Han förde en försiktig politik där Sveriges finanser stabiliserades, försvaret reformerades och mycket begränsade landavträdelser gjordes. Han inrättade det karolinska enväldet och för att kunna finansiera en större armé genomfördes en omfattande reduktion, vilket kraftigt minskade adelns tillgångar. Därefter inriktades ansträngningar till stor del mot att förhindra ett nytt krig, vilket ledde till skapandet av det yngre indelningsverket och den karolinska armén. Karl XI efterträddes av sin ende son Karl XII, som använde sin fars armé i Stora nordiska kriget.

Karl XI, det enda barnet till Karl X Gustav och Hedvig Eleonora av Holstein-Gottorp, föddes den 24 november 1655 på slottet Tre Kronor och ärvde Sveriges krona den 13 februari 1660.[a] När Karl XI föddes var fadern upptagen med sitt fälttåg i Polen och när nyheten om tronarvingens födelse nådde honom i högkvarteret i Elbing beordrade den lycklige fadern artilleriet att skjuta fröjdeskott. Till dopet den 9 december fick hans mor en förgylld dopvagga som gåva från sina föräldrar, hertig Fredrik III av Holstein-Gottorp och Marie Elisabeth av Sachsen.

Det skulle dröja ända till julaftonen 1659 innan Karl för första gången skulle få träffa sin far, i samband med den riksdag som Karl X Gustav sammankallat i Göteborg. Riksdagen öppnades den 3 januari 1660 och dagen därpå satt den lille arvprinsen "helt ärbar" på en stol bredvid kungen som höll ett långt tal om sina militära bedrifter. Bara en dryg vecka senare insjuknade kungen, den 12 februari skrev han sitt testamente och dagen därpå avled han. Samma dag hyllades den fyraårige Karl XI som kung och var vid det tillfället iförd en kolt i purpurfärgad guldbrokad. Kolten finns bevarad på Livrustkammaren, där den står utställd tillsammans med en värja den unge kungen fick av drottning Kristina i samband med sin fars begravning, som ägde rum den 4 november samma år i Stockholm. Den nu snart femårige kungen ömsom bars ömsom leddes vid handen bakom sin fars kista i den långa processionen som i regn och blåst slingrade sig fram från slottet, genom Skeppsbron och Stora Nygatan fram till Riddarholmskyrkan. Karl X Gustav hade i sitt testamente utsett professor Emund Gripenhielm till sonens lärare.

Förmyndarregeringen höll noga reda på hur studierna gick och upptäckte snart att kungen klarade sig dåligt på grund av sin dyslexi. Kungen var blyg, hade svårt att läsa och skriva, men var duktig på att lära sig saker utantill. När den italienske författaren och diplomaten Lorenzo Magalotti besökte Stockholm 1674 beskrev han den unge Karl XI som "en människa vilken befinner sig i förlägenhet och är rädd för allting. Det verkar som om han inte vågar se någon i ansiktet och han rör sig som om han gick på glas". Magalotti beskrev även honom som en godmodig man "som tyckte om att äta och dricka och ägde alla de goda egenskapar som okunnigheten kan medföra". Andra egenskaper som Megalotti ansåg utmärkte kungen var hans djupa gudfruktighet och hans skicklighet som fäktare och ryttare. År 1671 fick kungen börja delta i riksrådets sammanträden. Förmyndarregeringen leddes av änkedrottning Hedvig Elonora. Andra ledamöter var riksdrots Per Brahe, rikskansler Magnus Gabriel De la Gardie, riksskattmästare Herman Fleming samt riksmarsk och riksamiral Carl Gustaf Wrangel. Det har om denna regering sagts att den hade iögonfallande svagheter; den hade svårt att reda upp de dåliga statsfinanserna. Fjärdepartsräfsten, som beslutats 1655, bedrevs utan engagemang.

Den första regeringstiden (1672–1674)

Karl XI blev myndig i samband med riksdagen 1672 och kunde då ta tronen i besittning. En fråga som vållade strid under riksdagen var frågan om den kungaförsäkran som Karl XI skulle avge. Adelsutskottet föreslog att kungaförsäkran skulle innehålla en garanti för adelns privilegier. En annan fråga var om kungaförsäkran skulle skydda riksrådets medlemmar om det i efterhand visade sig att riksrådets råd till kungen var dåliga. Trontillträdet firades den 18–20 december 1672 och firades bland annat med en procession från slottet Tre Kronor till Beridarebanan där Karl XI deltog klädd som en romersk fältherre.

1672 ingick Frankrike och Sverige förbund. Frankrike lovade att årligen betala Sverige 400 000 riksdaler i fredstid och 600 000 per år vid krig. Sverige förband sig att hålla fred i Tyska riket och att hålla de tyska staterna utanför ett krig mellan Frankrike och dess motståndare Nederländerna och Spanien. Det sista skulle ordnas genom att Sverige skulle sätta upp en armé om 16 000 man i Tyskland. Ur svensk synvinkel var motivet att man inte ville att det franska erbjudandet istället skulle gå till Danmark. En militär upprustning ansågs nödvändig i norra Tyskland för att försvara de svenska provinserna.

Skånska kriget (1675–1679)

1672 hade det fransk-nederländska kriget inletts. I april 1674 erbjöd Frankrikes ambassadör i Stockholm att höja de årliga subsidierna till Sverige med ett avsevärt belopp mot att de svenska trupperna i Pommern ökade till 22 000 man. Detta anbud accepterades av riksrådet och kungen och Sverige började skicka trupper till Pommern. Sverige var i stort behov av subsidierna från Frankrike, men därifrån meddelades nu att pengarna inte skulle utbetalas förrän svensk trupp hade gått in i Brandenburg. Befälhavare för de svenska trupperna i Pommern var Carl Gustaf Wrangel och i december 1674 gick trupperna in på brandenburgskt område. Den 28 juni 1675 möttes de svenska och brandenburgska trupperna i slaget vid Fehrbellin som slutade med svensk förlust.
Kungen genomförde sin första seger mot en dansk kår i slaget vid Halmstad den 17 augusti 1676.
Karl XI marscherade vidare söderut genom Skåne och den 11 november anlände han till den översvämmade Kävlingeån utanför Lund. Söder om ån stod den danska armén under befäl av Kristian V som var förlagda vid Skälshög nära Lund.

I fredsförhandlingarna mellan Sverige och Danmark 1679 stod äktenskapet mellan Karl XI och Ulrika Eleonora av Danmark på dagordningen och ratificerades den 26 september 1679.

Bröllopet ägde rum den 6 maj 1680 i Skottorps slott i Skummeslövs socken i Halland. Karl XI var tidigare förlovad med kusinen Juliana av Hessen-Eschwege, men planerna stäcktes efter en skandal. Under kriget blev Ulrika Eleonora beryktad för sin lojalitet till sitt framtida hemland genom att visa godhet mot svenska krigsfångar i Danmark. Hon pantsatte sina egna tillhörigheter, bland annat sin trolovningsring, för att kunna samla mat, sängkläder och medicin åt fångarna. Hennes personliga förtjänster och välgörenhet senare under livet gjorde henne älskad runtom i det svenska riket och lindrade en viss del av kritiken mot hennes danska bakgrund.

Skottorps slott är ett slott i Skummeslövs socken, Laholms kommun.

Huvudbyggnaden består av två våningar och omges på bägge sidor av fristående flygelbyggnader. Framför slottet finns en engelsk park med en mängd mer eller mindre sällsynta träd och buskar. Skottorp ligger inte långt från Hallandsåsen

Ulrika Eleonora d.ä.

1656-1693, drottning av Sverige
prinsessa av Danmark

Ulrika Eleonora av Danmark, också kallad Ulrika Eleonora den äldre, född 11 september 1656 i Köpenhamn, död 26 juli 1693 på Karlbergs slott i Solna, var drottning av Sverige från 1680 till sin död, dotter till Fredrik III av Danmark och Sofia Amalia av Braunschweig-Lüneburg och gift 6 maj 1680 med Karl XI.

Ätt	Huset Oldenburg
Far	**Kung Fredrik III av Danmark**
Mor	Sofia Amalia av Braunschweig-Lüneburg

Fredrik III av Danmark

Denna målning av Johann Philip Lemke återger en episod i slaget vid Lund när Karl XI (till höger) trodde han befann sig på de svenska linjerna och försöker beordra en dansk trumslagare att ge order om anfall.

Inrikespolitik (1680–1697)

Karl XI pekar ut platsen för "Carls-Croona". Målning av Pehr Hilleström.

Karl XI ägnade resten av sitt liv åt att förhindra ett nytt krig genom att agera mer självständigt i utrikesfrågor, medan han också förespråkade ekonomisk stabilitet och en omorganisation av militären. Hans återstående 20 år på tronen var den längsta fredsperioden under Sveriges tid som stormakt. Johan Göransson Gyllenstierna intog en dominerande ställning som Karl XI:s förste minister och gunstling. Vissa källor säger att kungen i stora drag var beroende av Gyllenstiernas råd. Hans oväntade död i Landskrona den 10 juni 1680 skapade ett stort tomrum, och flera av Gyllenstiernas motståndare försökte komma nära kungen och överta Gyllenstiernas plats.

Som en följd av skånska kriget hade Sveriges finanser försvagats kraftigt och den svenska staten var djupt skuldsatt. I oktober 1680 sammankallade Karl XI riksdagen med ståndsriksdagen. Där framlade kungen ett reduktionsförslag. Reduktionen förberedde enväldets införande, och det kom att för den närmaste framtiden ge den svenska politiken en fredlig och franskfientlig riktning.

Indelningsverket

Till de stora arbetena i Karl XI:s inre styrelse hörde ordnandet av drätseln och återupprättandet av landets försvarsväsen. För fullbordandet av båda dessa verk var reduktionen ett väsentligt villkor. Drätseln, som var i fullständig oreda efter kriget, hjälptes upp efter hand, så att inom några år statsbristen försvann och finansernas jämvikt återställdes. På 1693 års riksdag kunde Karl XI befria sitt folk från alla särskilda bevillningar. Vid hans död var statsskulden minskad från 44 till 11½ miljoner daler silvermynt och en skatt på några miljoner var dessutom avlagd för oförutsedda behov. Försvarsverkets reorganisation anknöts till reformerandet och det successiva genomförandet av det så kallade indelningsverket. Riket fick en välrustad och välövad stående här på 38 000 man indelta eller roterade ryttare och soldater; därtill kom en värvad styrka på 25 000 man, som egentligen användes till de utrikes provinsernas försvar. Soldaterna kallades för karoliner och tränades för att strida mycket offensivt men ytterst sällan defensivt. Flottan, ödelagd under kriget, skapades så gott som ny. Den bestod vid Karl XI:s död av 38 större krigsskepp med 2 648 kanoner och 11 000 man. En örlogshamn med dockor och varv byggdes i Karlskrona, som erhöll sina stadsprivilegier den 10 augusti 1680. Centralisering

Statsförvaltningen ordnades på nytt, och erhöll delvis en förändrad organisation efter de autokratiska principer som gjorde sig gällande under Karl XI:s egen styrelse. Riksrådet såsom sådant hade inte mycket att säga i regeringen. Besluten fattades av kungen efter rådplägning i en konselj, vars sammansättning förändrades efter ärendenas olika art. Inte heller på förvaltningen i kollegierna utövade rådet något inflytande. Kungen ensam gjorde sig gällande; han sköt undan de kollegiala formerna så mycket som möjligt och överlämnade de viktigaste ärendena åt särskilda avdelningar eller byråer, stående under hans egen omedelbara ledning.

Erövrade danska territorier försvenskas

Karta över stormakten Sverige och dess besittningar. Karl XI arbetade med iver på försvenskningen av de tidigare dansk-norska landskapen, som inbegrep Skåneland, Bohuslän, Jämtland och Gotland. Vissa metoder inkluderade i ett förbud mot alla böcker som var skrivna på danska eller norska, vilket sålunda bröt mot ett av kraven i fördraget i Roskilde, prästerna fick endast predika på svenska och alla nya präster och lärare måste komma från Sverige. Det främsta medlet var folkets undervisning, men till sammansmältningen bidrog också införandet av svenskt kyrkoväsen, svensk lag och svensk härordning. Av stor vikt var även återupprättandet av Lunds universitet år 1682, invigd 1668, vilken det sista kriget hade ödelagt.

Karl XI på lit de parade år 1697.

I slutet av 1680-talet hade Karl XI kräkts ut blod, vilket skedde efter hans ansträngande resor runtom i riket. Han drabbades också av feberanfall och tvingades upprepade gånger ligga till sängs under några dagar. Från den 28 mars låg kungen till sängs på slottet Tre Kronor och den 1 april tog han farväl av sin mor och sina barn. Karl XI avled på kvällen den 5 april 1697, 41 år och 132 dagar gammal. En obduktion visade att kungen hade utvecklat cancer som hade spritt sig i hela bukhålan. Han begravdes den 24 november samma år i Karolinska gravkoret i Riddarholmskyrkan.